هویت شهر شماره هشتم/ سال پنجم/ بهار و تابستان ۱۳۹۰
صفحات ۲۶-۱۷

تبیین وتدوین گرایش های معماری معاصر ایران پس از انقلاب اسلامی

مطالعه معماری سال های ۱۳۸۵-۱۳۶۰شهر تهران

دکتر اکرم حسینی*

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۸۸/۷/۱۳
تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۸۸/۹/۲۶

Archive of SID

چکیده

با نگاهی به معماری معاصر ایران می‌توان دریافت که نمونه‌های برتری در معماری این دوره وجود داردکه بر اساس نوع شاخص‌ها و مولفه‌های نقد معماری، می‌توان آنها را به جریانی ویژه در معماری ایران – نه در انطباق کامل با معماری غرب– وابسته دانست. این مقاله در پی آن است تا با تحلیل نشانه‌های موجود در متن این آثار به شناخت گرایشات معماری نمونه های اشاره شده بپردازد و در صورت وجود گرایش های ویژه چه در انطباق با معماری معاصر غرب و چه گرایش های مستقل ، آنها را تبیین و تدوین کند. چنین بحثی به دلیل تازگی و فقدان منابع و مطالعات کافی نمی تواند بدون نقص باشد ، با این وجود تبیین گرایشات این گروه ضمن اینکه می تواند ارزش و اهمیت هر اثر را در رابطه با متن تاریخی کشور ارزیابی کند ، سبب شناخت جامعه معماری از گرایشات مذکور و بالا رفتن خود آگاهی حرفه ای می گردد.

واژه های کلیدی:

معماری ،معاصر ،گرایش،سبک، شکل،ساختار

* دکترای معماری، استادیار دانشکده معماری وشهرسازی دانشگاه فردوسی مشهد
Email:Akram.hosseini@um.ac.ir

www.SID.ir

مقدمه

معمـاری معاصـر ایران اگر چـه درنگاه اول به تحـولات معماری در کشـورهای اروپایـی، تحولات معماری در آمریـکا و حتی به تجربیات کشـورهای جهان سـوم و آسـیایی در این زمینه مربوط است ،ولی در جوهر خود پدیده ای است کاملا" مستقل که نه فقط از نظر نگرش های تاریخـی آن ،که حتی از نظر ماهیت کلی و روش برخورد نیز متفاوت و منحصر به فرد است.

تصور هم ارزش بودن پدیده های سـاختمانی و وقایع فرهنگی مربوط به حـوزه معماری معاصر ایـران با دیگر معماری هـای جهان در بین معماران ایران به صورتی تقریبا" ناآگاهانه و شـاید تا حد زیادی حسی و سـلیقه ای شیوع یافت. عدم شناخت قوی تاریخ معماری در ایران در کنار ماهیت ضدتاریخی معماری مدرن که مرجع الهام مستقیم طراحان ایرانی در بخـش عمده ای از تاریخ معماری معاصر بوده اسـت،ضعف درونی نهادهای دولتی مسئول کنترل و هدایت فعالیت ساختمان سازی، تأثیر مهـم ولی غارتگرانه اهرم های اقتصـادی خرد و کلان بر حرفه معماری وهمچنین فرهنگ جامعه وبسـیاری دیگـر از عوامل مختلف ماهیتی همگی موجب شدند که معماری معاصر ایران در گستره عمومی خـود تبدیل به مجموعه ای پیچیده و متناقض گرددکه یافتن هر گونه تداوم منطقی، زمانی، مکانی، سبک شناسی یا نظری در آن بسیار دشوار است (افشار نادری، ۱۳۸۶، ۱).

بدیـن دلیل اگـر معماری معاصـر به مفهـوم جهانی آن مـورد نظر باشد،سـبک شناسی معماری معاصر ایرانی به دلیل انگشت شمار بودن آثار برجسـته و قابل مقایسه با آثار شناخته شده جهان امری غیرممکن به نظر می رسـد، لیکن اگـر معماری معاصر ایرانی در سـطحی واقع گرایانه تر بررسـی شـود ،می توان با ابزار مطالعـات صرفا" کالبدی به مطالعـه و بررسـی آن پرداخـت. این آثار نه تنها بـه دلیل ارزش های بدیع خود، بلکه به واسطه نقش آنها در سیر تحولی معماری و منعکس نمودن مشخصه های سبک شناسی و زیبایی شناختی در مقطع تاریخی مذکور،مورد توجه هستند.

روش تحقیق

برای بررسـی در زمینه معماری معاصر تعیین نمونه‌های مناسـب برای تحلیل و بناهایی که بتوانند داده‌هایی را برای بررسـی و تحلیل در اختیار قرار دهند، ازموضوعات قابل اهمیت است. در این تحقیق نمونه‌های مورد بررسـی در معماری معاصـر ایران محدود به بناهایی می باشـند که در فاصله سال های ۸۵-۶۰ درشهرتهران ساخته شده اند. لذا از بین بناهایی که درتحلیل های مطرح شده ازسـوی منتقدان معماری معاصرایران به آن‌ها اشاره شده،بناهایی که درنشـریات تخصصی معماری مورد نظر قرارگرفتـه و بناهایی که طرح آنها به مسـابقه گذاشـته شـده، پس ازبررسـی و دسته بندی تعداد ۷۰ بنا انتخاب گردیدند. پس از انتخاب بناها ، اطلاعات سبک شناسانه هر کدام توسط مطالعات کتابخانه ای وفعالیـت های میدانـی تکمیل و درجداولی که بـه منظورتحلیل این اطلاعات طراحی گشـته، قرار خواهنـد گرفت. طریقه عملکرد جداول بـه این صورت می باشـد که ابتدا هر بنا به عناصر تشـکیل شـده[1] تفکیک می گردد. سـپس جـداول، برای بناهـای مختلف کدگذاری خواهند شـد، تا همبستگی شـاخصه‌های آن‌ها بررسی شود. از آن به بعد وتا پایان پژوهش، کدهای شـاخص بنا به جای خود بنا در ارزیابی ها شـرکت خواهند کرد. پس از آن با انجام عملیـات آماری مختلف روی کدهای به دسـت آمده، ابتدا فراوانی آثاردرهرگروه تعیین وسـپس با انجام عملیات برگشـت وباجمع کردن نتایج، ادغام کدهاودسته بندی آن ها، دسـته بندی های جدید استخراج می گردد. دسته های جدید بیان کننـده گرایش های معماری معاصر ایـران در دوره زمانی خود می باشـند. در این مقالـه از روش تحلیل محتوا جهت تحلیل داده ها اسـتفاده خواهد شد. تحلیل محتوا[2] بنا به تعریف «هر رویه نظام‌مندی است که به منظور بررسـی اطلاعات ضبط شده، طراحی شده‌باشد.» (دی.ویمر،آر.دومینیـک،۱۳۸۴، ۲۱۷) محتوایی که تحلیل می‌شود، بر اساس قواعد روشـن و ثابتی انتخاب شـده و در نهایت هـدف آن بازنمایی

نمونه جدول تکمیل شده جهت تحلیل آثار

اجزاء تشکیل دهنده بنا	ساختار فضایی	تاریخی	•		A۱
		مدرن			
		پست مدرن		•	A۳
		ساختار زدا			
	فرم وشکل	تاریخی			
		مدرن			
		پست مدرن	•		B۳
		تکنولوژیک		•	B۴
		ساختار زدا			
	نوع مصالح	تاریخی	•		C۱
		مدرن		•	C۲
		بعد از مدرن			
	ارتباط با محیط	هماهنگ			
		متضاد	•		D۲

A۱-B۳-C۱-D۲
A۳-B۴-C۲

Archive of SID

www.SID.ir

دقیق مجموعه‌ای از پیام‌ها به صورت کمی اســت.

نام بنا: مجموعه فرهنگی، ورزشی ونک[۳]

طراح: اسماعیل طلایی– ایزدی

سال ساخت:۱۳۷۳–۱۳۷۰

مکان: میدان ونک

کارفرما:شهرداری تهران

شکل ۱. ماخذ:مجله معمار، شماره ۵۱ ، ۱۲

نمونه ای از جداول تنظیم شده جهت تدوین گرایش های معماری آثار

جدول ۱. مشخصات بنا، شکل وفرم پست مدرن، ساختار پلان پست مدرن، مصالح بومی ماخذ: نگارنده

	نام بنا	طراح	کد مشخصه های سبکی بنا		
۱	مجموعه فرهنگی – ورزشی ونک	اسماعیل طلایی،ایزدی	D2	C1-A1 A3 -B4 -C2	B3
۲	ساختمان اداری میدان آفریقا	حسین ناصری	D1	A3 -C2 C1	B3
۳	کتابخانهٔ دانشگاه امام حسین(ع)	محمد میرزایی علی آبادی	D1	A3 -C1 B1	B3
۴	ساختمان اداری رضا	بهروز احمدی	D2	A3 -C1 -C2	B3
۵	مرکز اطلاعات تاریخی شهر تهران	سید حمید نورکیهانی	D1	A3 -C1 C2	B3
۶	بنای مجموعهٔ فرهنگستان های ایران	سید هادی میرمیران	D2	A3 -C1 -C2	B3
۷	طرح نوسازی و بازسازی مناطق اطراف بزرگراه نواب	حسین شیخ زین الدین ایرج کلانتری		A3 -C2 C1	B3
۸	مجموعه شهر کتاب	هاشم هاشم نژاد	D2	A3 -C1 -C2	B3

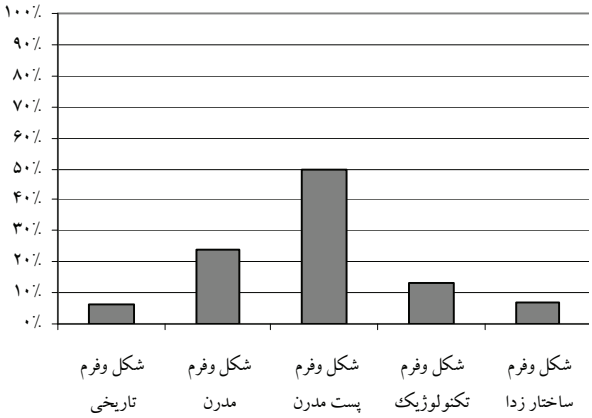

نمونه ای از نمودارهای تنظیم شده جهت تدوین گرایش های معماری آثار

شکل ۲. نتایج حاصل از فراوانی بناها در هر گروه شکلی ماخذ: نگارنده

Archive of SID
www.SID.ir

تدوین گرایش های معماری معاصر ایران

۱. اقتباس از معماری تاریخی

سعی معماران این گروه احیا وترویج فرهنگ ،ارزش وهویت اسلامی،ایرانی از طریق ساخت عین به عین معماری تاریخی می باشد. در این روش ساختارفضایی وشکل وفرم بنا کاملا مشابه معماری تاریخی می باشد.با این تفاوت که سازه بناها ، سازه های فلزی یا بتنی بوده، مصالح استفاده شده در ظاهر بنا،مصالح تاریخی نظیر آجر ،سیمان وکاشی می باشد.بنابراین رابطه معناداری نیز بین فرم وسازه این گروه از ساختمانها مشهود نمی باشد.ضمن اینکه مشابهت به معماری تاریخی،علاوه برکلیت بنا در جزئیات و تزئینات نیز رعایت گردیده است. نظیر قوس های جناغی ، مقرنس، کاربندی، کتیبه های قرانی.

در این زمینه دو گرایش وجود دارد:

- تکرار عین به عین در ارتباط با عملکرد بنا (شکل ۳،مسجد دانشگاه شریف، مهدی حجت،۱۳۷۵)
- تکرار عین به عین بدون اهمیت به عملکرد بنا (شکل ۴، فرهنگستان خاوران ،دفتر فنی فرهنگستان،۱۳۷۵)

شکل ۳. مسجد دانشگاه شریف
ماخذ: نگارنده

شکل ۴. فرهنگستان خاوران
ماخذ: نگاهی به مهندسی ساختمان ومعماری معاصر ایران،۱۶۰

۲ .گرایش مدرن

در ایران سبک مدرن از ابتدای دوران پهلوی به اصلی ترین گرایش معماری تبدیل گشت.با توجه به روحیات جامعه ایرانی،برخوردهای متفاوتی با این سبک انجام گرفت که اصلی ترین آن ها عبارتند از:

۲-۱-گرایش مدرن اصولی

این گرایش با رعایت خصوصیات بنیادین معماری مدرن از قبیل فرد گرایانه بودن نما، خلوص ،سادگی وخوانایی احجام نما ، پرهیز از تزئینات، بروتالیسم،شکستن جعبه و عملکردگرایی قابل شناسایی می باشد. لازم به ذکر است اغلب آثار مدرن معماری ایران عناصر مغایر با اصول بنیادین معماری مدرن را نیز در خود دارند.نظیر استفاده اغراق آمیز از شیشه ،شیشه های رنگی و مصالح متنوع رنگی.تعدادکمی از آثار مورد تحلیل در گروه ساختمانهای ساخته شده با اصول بنیادین معماری مدرن در ایران قرار گرفتند. (شکل ۵، بیمارستان هزارتخت خوابی میلاد ،شرکت خانه سازی ایران،۱۳۷۷)

۲-۲-گرایش مدرن با مصالح ایرانی

توجه این گرایش بهره گیری آگاهانه از معماری معاصر غرب و استفاده از دستاوردهای فنی، اندیشه ها و نظریه های معماری مدرن بدون تقلید از نمونه های آن می باشد. (شکل۶، خانه افشار،علی اکبرصارمی، ۱۳۵۴)

در خانه افشار ضمن استفاده از مفهوم شکستن جعبه که از روش های سبک مدرن می باشد،معمار به دنبال کشف اصول مشترک بین معماری تاریخی ومعماری مدرن بوده،این مهم در کلیت فرم با رعایت سادگی منطقی وخلوص فرم که هم ملاک عمل معماران مدرن وهم معماران تاریخی ایران می باشد محقق گردیده است.نکته ارزشمند دیگر استفاده از مصالح آجر درغالب این آثارمی باشد که برخلاف آثاری که از آجر فقط در نمای ساختمان و جهت تبلیغ صوریِ تاریخی بودن اثر استفاده می شود، در آنها ازآجر غیر تزئینی استفاده گردیده است. آثار این گرایش ضمن رعایت ویژگی های تاریخی، با محیط خود در انطباق کامل می باشند.[۴]

۲-۳-گرایش مدرن سطحی

ساده گرایی مدرنیسم در معماری با شعار بیشتر ساختن،سریعتر ساختن وارزانتر ساختن که سبب برآورده ساختن اهداف سودجویانه بعضی بود به حذف کامل عناصرهنری ومصرف حداقل مصالح (آجر،آهن وشیشه)

Archive of SID

www.SID.ir

و برداشــت ســودجویانه از دیدگاه مدرنیســم گردید.در این روش فقط با ســاخت دیوارهای ساده آجری و زدن ســقفی روی آن وشیشه کردن از کف تا سقف ، ساختمانی شبه مدرن ایجاد می گردد که قابلیت قرارگیری در هرکجایی را نیز دارد .از آنجا که همواره سازندگان وکارفرمایان دولتی وخصوصــی بــه دنبال طرح های ســهل الحصول و اقتصــادی (به زعم خودشــان) و یا به طور خلاصه متراژ ســاخته شده قابل تبدیل به سرمایه آنی هستند، نه نوآوری، ابداع و تفکر، لذا سهل ترین حالت ممکن همان مکعب سازی مدرن و نهایتاً کشیدن پوسته ای شیشه ای یا سنگی متداول بر آنها می باشد. ســهولت اجرا، ارزان تمام شدن قیمت ساخت، تلالو و جذابیت بصری نما (انعکاس محیط در شیشــه های انعکاســی) این نــوع از بناها را به نمونه ای مطلــوب جهت کارفرمایان خصوصاً برای ساختمان های تجاری تبدیل کرده است. غالب ساختمان های اداری و تجاری ســاخته شــده در تهــران که در غالب معمــاری مدرن قابل شناســایی اند درگروه مدرن ســطحی قرار می گیرند.

شکل ۵. بیمارستان هزارتخت خوابی میلاد
ماخذ: نگاهی به مهندسی ساختمان ومعماری معاصر ایران،۹۴

۳.گرایش پست‌مدرن

در دهه های بعد از انقلاب با مطرح شــدن سبک معماری پست مدرن و در دســترس قرار گرفتن فرم ها،نمادها وموتیف های رایج این شیوه از طریق نشریات وتصاویر، بسیاری از طراحان و سازندگان عرصه های عمومی وخصوصی به جهت اینکه مکعب های مدرنشــان را مطلوب تر نمایند،از فرم های جدید به وفور استفاده کردند. لذا نمونه های فراوانی بر مبنای سبک معماری پست مدرن آن هم در سطح وپوسته بناها ساخته شدند. تعدادی از آنها نیزبه واسطه سلیقه طراحان بنا وعلم و اطلاعشان از تحولات جهانی معماری بر مبنای اصول این سبک ساخته شدند. بر اساس نوع برخورد معماران با مقوله ذکر شده، طیفهای گرایش مختلفی در بین آثار پســت مدرن ایران قابل تشــخیص اســت که به طور کلی به چهار دســته اصلی با خصوصیات مشــترک قابل تقسیم می باشند.

۳-۱-گرایش پست مدرن غربی

تعداد زیادی از بناهایی که باسبک پست مدرن در ایران ساخته شده اند به تقلید از سبک پست مدرن غربی پرداخته اند. از مشخصه‌های معماری این گروه می توان به اســتفاده از رنگ، رابطه‌ی حجــم درون حجم، چرخش احجام (شــکل ۷، بــرج اداری آرمیتا، بهروز احمدی،۱۳۷۶) اســتفاده از تقارن ناهمسان، چرخش در پوسته بیرونی، استفاده از ترکیبات و اشکال معماری پست مدرن اروپایی با استفاده از مصالح تاریخی نظیرآجراشاره کرد. غالب آثار پســت مدرن با گرایش فوق، حتی کاملا مقید به اصول بنیادین معماری پست مدرن نیز نمانده اند. به عنوان نمونه هماهنگی بنا با بافت از اصول معماری پســت مدرن غربی می باشــد، ولی غالب بناهای سبک پست مدرن ایران با به کارگیری مصالح، احجام، رنگ ها و ساختارهای متفاوت با عناصردیگر موجود درمحیط، بنایی متضاد درمحیط شــهری محسوب می گردند.

شکل ۶. خانه افشار
ماخذ: مجله معمار،شماره۲، ۲۰

۳-۲-گرایش پست مدرن ایرانی

تعدادی از معماران در تلاش برای طرح معماری منطبق با جریانات روز که پاســخگوی گرایش های سنت گرایانه داخلی نیز باشد، سبب ایجاد ساختمان هایی با تلفیق معماری مدرن ومعماری تاریخی ایران گشته اند. ارزش های معمارانه یا دستاوردهای جدید معماری موجود درنظریه های معماری که عمدتاً در غرب تولید شده اند از یک سو و پشتوانه های غنی فرهنگ و تاریخ معماری ایران از سوی دیگر منابع تغذیه این نوع معماری می باشند. این نوع استفاده از منابع و فرهنگ ایرانی تلاش و جستجوی تدریجی اما مداوم بوده است که با تکنیک ها و روش های مختلفی، مورد تجربه و آزمایش درآمده اســت. از روش های الحاقی و نمادین در سطح و حجــم معماری تا روش های تجربی در ایجاد فضای آشــنای معماری از یک ســو و اســتفاده از تکنیک های بیان مســتقیم تا تجرید و تداعی

Archive of SID
www.SID.ir

غیرمستقیم جملگی در این مسیر مورد استفاده قرار گرفتند. ضمن آن که همه تاریخ معماری ایران از کهن ترین دوران تا دوران اخیر منبع تغذیه آن بوده است. درآثار این گرایش فرم های معماری تاریخی در پوسته بیرونی به کار رفته و فضای داخلی از فن آوری مدرن بهره می برد.

الف:اقتباس از اشکال معماری تاریخی

الف-۱: اقتباس از فرم های معماری تاریخی

اقتبـاس از فرم هایی نظیرگنبد، یخچال، بادگیر، حیاط مرکزی، گودال باغچه، زیگورات. دراین زمینه دو گروه از بناها ایجاد گردیده اند.

• گروهـی که از فرم های معماری تاریخی علاوه بر اسـتفاده صوری ،استفاده کارکردی نیزشده است.مانند فرم حیاط مرکزی وگودال باغچه که در صورت به کار رفتن دربنایی عملکرد خود را نیز به انجام می رساند. [۵]

• گروهی که از فرم های معماری تاریخی صرفا اسـتفاده صوری شده است. مثل بناهایی که فرم بادگیر در طرح آنها به کار رفته ،اما استفاده کارکردی تهویه از آن صورت نمی پذیرد. [۶]

الف-۲: اقتباس از اجزاء معماری تاری

دربرخـی ازبناهـا از اجـزاء معمـاری تاریخـی نظیر فرم‌هـای مدور، قوس،طاق،گنبد،نیم گنبد، قاب ،ترکیب بندی های آجرکاری و تزئینات خصوصادر حجم بیرونی بنا استفاده می گردد. (تصویر شماره ۷،ساختمان مسکونی،کامران صفامنش،۱۳۷۰)

ب: اقتباس از مفاهیم معماری تاریخی

ایـن گرایش به صورت ایده‌های سـامان‌دهنده فـرم وفضا از معماری گذشـته نظیر: هندسـه در روابط اجـزای پلان ونما ،تعـادل ، توازن، طبیعت گرایی، تقارن ، سلسـله مراتب ، وحدت ، درون‌گرایی ،انعکاس، ایهـام، تداوم و شـفافیت. در بعضـی بناهای این گـروه در عملکردها خصوصیات کاملا مدرن و در سـاختار پلان فضایی اسـتفاده از هندسه درون‌گرا دیده می شود.[۷]

۳-۳-گرایش التقاطی از پست مدرن غربی وپست مدرن ایرانی

گروهی از معماران ،ازترکیب معماری پست مدرن غربی (به عنوان نمونه

شکل ۷. برج اداری آرمیتا ماخذ: نگاهی به مهندسی ساختمان ومعمار ی معاصر ایران، ۱۳۰

شکل ۸. ساختمان مسکونی، ماخذ: مجله معمار

Archive of SID
www.SID.ir

انتزاع معماری نئوکلاسیک) و معماری پست- مدرن ایرانی معماری(به عنوان نمونه انتزاع معماری دوره قاجار) تاثیر پذیرفتندکه حاصل کار به وجـود آمدن طیف متنوعی از این نوع معماری (از رویکردهای خلاقانه تا صرفاً تقلیدی) بود. آنان در جسـتجوی زبانی مشـترک میان مفهوم فرم در معماری نئوکلاسـیک و معماری ایران با رعایت تقارن، هندسه، تناسب، اشکال منظم هندسی در پلان ها ورعایت تقسیمات سه بخشی (پایه،بدنه،تاج) (دهباشی، ۱۳۸۵، ۸) واستفاده از عناصر تزئینی معماری هر دو فرهنگ در نماها به خلق معماری ترکیبی دست زدند. سنتوریها، پنجره های نیم دایره، مصالح رنگی عناصر معماری غربی اسـت که به وفور در این گرایش کاربرد نمادین می یابد.[۸]

۳-٤-گرایش پست مدرن عامیانه

نگاه تاریخ گرای پست مدرنیسم به دلیل افراط در به کارگیری عناصر تاریخی فارغ از ارتباط معنادار با زمینه امروزین، منجر به نوعی از ابتذال و شیوه گرایی التقاطی گردید که مانند تاریخ گریزی افراطی مدرنیسم، ناپسند و ضعیف جلوه نمود. پست مدرنیسم به نحوی معکوس نسبت به مدرنیسم مفاهیم بی زمان معماری را دستخوش آسیب گردانید.

در این بناها معمولا فقط ظاهر بنا به صورت تقلید سطحی از کارهای پسـت مدرن غرب است.پوشـش سطح بنا با سـنگ های متفاوت یا رنگ های متفاوت مصالح، اسـتفاده از سنگ های گرانیت با ترکیبات مختلف طیف خاکسـتری درترکیب بارنگ هـای دیگر، به کارگیری حجم‌های متقارن در عیـن حال احجام کاملا عملکردی و جعبه‌ای و توجه به اسـتعاره‌های عامیانه سبب ایجادکیفیتی دوبعدی در آثار این گرایش می گردند.

متاسـفانه جریان فوق که دارای قدرت اقتصادی زیادی بوده و صحنه ظهور آن بیشـتر دراقدامات خانه سـازی در مقیاس کلان و طرح های توسعه شهری بوده است، به علت عدم وجود یک سیستم کنترل کننده و سـازمان دهنده به چنین فعالیت هایی به علت کوته بینی ها و ساده انگاری های فرهنگی یا وسوسه های اقتصادی با پنهان شدن در پشت مفاهیمی چون مدرنیزاسـیون و توسعه یا فرهنگ وسنت، تبلیغ تجاری محصولات عامه پسند سرمایه داری را برعهده گرفته، مقاصد خود را بر معماری معاصر ایران وحیات شهرهای کشور تحمیل کرده است. غالب برج های تجاری ومسـکونی در شمال شهر تهران در این گرایش جای می گیرند.

۴. گرایش فن آورانه

یکی از گرایشهایی که در این دوره بناهای زیادی بر اساس آن ساخته شده اند،گرایش معماری فن آورانه می باشد.این گرایش در غرب پس از پیشرفت های فن آورانه در همه زمینه ها از جمله ساختمان سازی روی داد. ولی در ایران غالباً- و نه همیشه- نمایش تصنعی فن آوری جهت اسـتفاده تجاری از بنا مد نظرمی باشـد. این گرایش خصوصا در دوران سازندگی با تاکید وحمایت دولت بر استفاده از فن آوری در همه زمینه ها از جمله معماری رونق فراوانی گرفت وسـبب ایجاد نگاهی مشـتاقانه به این سبک جدید گشت.

٤-۱-گرایش فن آورانه اصولی

در بعضی از بناها استفاده از فن آوری به لایه های درونی تر پروژه نیز رفته وبه مبدا اصلی این سبک معماری نزدیک تر گشته است. (شکل ۹، سینما ملت، رضا دانشمیر،۱۳۸۷) در همین جا لازم است به این نکته اشاره کرد که امکانات محدود فن آوری در ایران محدودیت های فراوانی را برای معماران این سبک به وجود می آورد. ایجاد توازن بین فن آوری ساختمان وطرح معماری مقوله ای اسـت دراین زمینه که قابل بررسی می باشد.

شکل ۹. سینما ملت. ماخذ: www. memaran.ir

شکل ۱۰. دیوان محاسبات کشور. ماخذ: مجله معمار، ۱۳۸۷ شماره۴۸، ۳۱

Archive of SID
www.SID.ir

در بعضی نمونه ها به رعایت اصول زیست محیطی ومعماری پایدار در معماری که از اصول معماری اکوتک می باشد نیز پرداخته شده است. (شکل ۱۰، ساختمان دیوان محاسبات کشور، محمدتقی رضایی حریری،۱۳۸۴)

٤-۲-گرایش فن آورانه سطحی

در بیشتر بناهایی که در ردیف معماری فن آورانه در ایران قابل شناسایی اند ،ساختار فضایی پلان ساختاری مدرن، عملکردگرا وگاه حتی تاریخی می باشد و روی نمای ساختمان با کاربرد لوله های فلزی، خرپا ونمایش سیستم سازه به نوعی نمایش تصنعی فن آوری پرداخته شده است. استفاده از رنگ سفید، قرمز و پوشش های فلزی (آلومینیومی) در بنا، اگرچه سبب شده ظاهر بنا تکنولوژیک جلوه کند، اما با مراجعه به کارهای فن آورانه غرب در می یابیم، رنگ ها معمولارنگ های صنعتی چون آبی خالص، زرد وسفید هستند و مصالح به کار رفته در نما نمایان هستند. در حالی که در بناهای ساخته شده این سبک در ایران رنگ قرمزکه بیشتر نمادساختمانهای تجاری ایران شده است، به کارمی رود.

۵. گرایش ساختار زدا

در سال های انتهایی این دوره در جریان رویدادهای معماری معاصر غرب، بیش از هرچیز رویکردهای فلسفی- نظری در معماری مطرح گردید.در ایران در ادامه توجه به جریان های روز معماری، توجه به مقوله ساختار زدایی و رویکردهای مرتبط با آن آغاز شدکه در گفتمان و مباحث معماری در ترجمه تعدادی از کتابها یا مقالات مرتبط و در تعدادی از پروژه های معماری چه در محیط حرفه ای و چه در محیط دانشگاهی امکان ظهور پیدا کردند.(البته بیشتر طرح های این سبک اجرا نشده اند. نظیر طرح محمدرضا جوت در مسابقه فرهنگستان ها که از نمونه های موفق برخورد با این سبک در ایران می باشد.) بعضی از نمونه های ساخته شده در بخش خصوصی نیز وجود دارد که متاسفانه از ظهور گرایش ساختار زدای دروغین بر اساس تقلید سطحی و ظاهری از نمونه های معماری غرب خبر می دهد تا فهم عمیق از آنچه ساختارزدایی در معماری مطرح می کند.بسیاری از معمارانی که این دیدگاه را در معماری ایران رواج می دهند با توسل به استدلال های خاصی به اتصال مبانی نظری این گرایش با برخی زمینه های فلسفی ،عرفانی و دینی ایران تلاش می کنند .شاید این گرایش بتواند مشروعیت و اعتباری در معماری معاصر ایران بیابد.در هر صورت می توان بناهایی که با این سبک در معماری معاصر ایران ساخته شده اند را به دسته های زیر تقسیم کرد:

۵-۱-گرایش ساختار زدای اصولی

• گرایش ساختار زدایانه با ساختار زدایی همه سطوح بنا شامل کلیت حجم، ساختار فضایی و نمای بنا (شکل ۱۱، دفتر همکاری های فناوری ریاست جمهوری،بهرام شیردل، ۱۳۸۰)

• نمایش معماری ساختارزدا به صورت خصوصیاتی از دیوارهای مورب در پوسته بیرونی، کج شدن‌ها (فضاهای مبهم و زاویه‌دار)، نمایش نمادین اعجاب‌های سازه، گرایش به تجزیه و تکه تکه کردن احجام(شکل ۱۲، مجموعه چند منظوره زعفرانیه،طلایی- دانشمیر ،۱۳۷۵)

• گرایش به استفاده از تنش در فرم حتی صرفا در نماسازی

۵-۲-گرایش ساختار زدای سطحی

گرایش به معماری ساختار زدا فقط در فرم بیرونی :دراین نوع از بناها ساختار فضایی عملکردگرا وکاملا مدرن است و نما شکلی ساختارزدا دارد. درحقیقت در این روش مکعبی مدرن ترسیم می گردد و سپس با تغییر ساختار اجزایی ازآن مثلا مورب کردن سطح یکی از اضلاع به عمق کم وتکرار این جریان در قسمتهای مختلف به همراه استفاده از مصالح رنگی نمایی ساختار زدا روی ساختاری مدرن ایجاد می گردد.

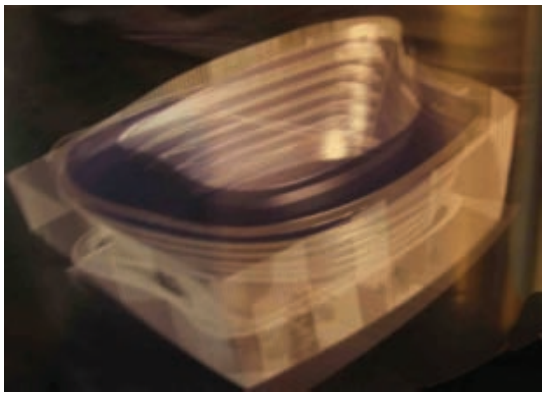

شکل ۱۱، دفتر همکاریهای فناوری ریاست جمهوری
ماخذ: مجله معمار۱۴، ۳۸

شکل ۱۲، مجموعه چند منظوره زعفرانیه
ماخذ: نگاهی به مهندسی ساختمان ومعماری معاصر ایران،۱۴۸

Archive of SID
www.SID.ir

در ایــن بناها معمولا از ترکیب رنگی قرمز،ســفید وســیاه وگاهی نیز رنگ های فلزی مانند برنزی، مســی یا نقره ای اســتفاده می کنند. شاید رنگ قرمز«دیوانگی ها»ی برنارد چومی در پارک لاویلت بی تاثیر بر شکل گیری این بناها نباشد.

۶. گرایش عوام پسند

امکان تکثیر مکانیکی از سویی به تولید آثار هنری سخیف و از سوی دیگر به گسترش طیف مصرف کنندگان آثار هنری و تنزل ذوق وسلیقه آثار ودر نتیجه تولید گرایشی در معماری گشته که می توان آن را گرایش عوام پسند نامید.گرایش عوام پســند گرایشی است عاطفه گرا و احساس گراکه هدف آن جلب رضایت مصرف کننده ومردم می باشد. مهمترین خصوصیت این گرایش بازار محوری آن می باشد (تغابنی،۱۳۸۷).

این گرایش که درحقیقت از ســاده ترین و پیش پا افتاده ترین سلیقه ها و انــگاره هــای ذهنی مردم در جهت خلق اثر اســتفاده می کند بر پایه خصوصیاتی مانند ریا،تجمل،مصرف زدگی شــکل می گیرد. در حقیقت گرایش عوام پسند گرایشی با پای بندی به مدل وشکل خاص نمی باشد و به دنبال تقلید صرف از ســبک ها وترکیب آنها با یکدیگر بدون هیچ قاعده ونظم مشــخص می باشد. این تقلیدها بدون هیچ گونه خلاقیتی به چینش فرمها و الگوهایی از ســبک های مــرده و زنده دوران قبل[۹]، خصوصا آنهایی که حس نوستالژیک مصرف کننده را برانگیزد، می باشد. این گرایش بــدون در نظر گرفتن کاربری ها به صورت حســرت گرا نســبت به پیشرفت به ترکیب واستفاده دروغین از مصالح با استفاده از تشــابه رنگ ها یا بافت ها می پردازد. به عنوان نمونه از تشابه رنگی سیمان سفید وســنگ استفاده کرده،ســعی در نمایاندن مصالح ارزان قیمــت به جای مصالح گران قیمت می کنــد. قریب به اتفاق بناهایی که امروزه در تهران وبالتبع آن سایر نقاط کشور[۱۰] ساخته می شود در ردیف این گرایش معماری قرار می گیرند.

نتیجه گیری

از آغاز تا به امروز معماری معاصر ایران مســیر پرفراز و نشــیبی را در راه تکوین و توســعه خود طی کرده اســت. در قرنی پرتلاطم که مملو از رویدادهــای مهم فرهنگی بــوده، معماری معاصر ایــران راه خود را جســتجو و دنبال کرده است. از یک ســو در مراحل شکل دهی به این مســیر، نظریه ها و تجارب معماری معاصر غرب به مثابه یک دستاورد جهانی به عنوان مرجعی برای بهره گیری و تقلید مورد توجه قرار داشته است و از سوی دیگر توجه به منابع داخلی و پشتوانه های غنی فرهنگ معمــاری درایران نیــز از گرایش های اصلی معمــاری معاصر ایران به شــمار میرود. درهرحال از میان تجربیات بسیار پراکنده- ای که در سه دهه اخیر در زمینه معماری صورت پذیرفته اســت می توان طراحانی را شناســایی کرد که اگر چه بیانیه مشــترکی تهیه نکرده اند ،به دلیل نوع برخورد و تجربه معماری خود دارای وجوه مشــترک قابل توجهی می باشند.

همانطور که مطالعه موردی نشــان می دهد غالب نمونه های ســاخته شــده با رویکرد معماری مدرن به وســیله مصالح تاریخی اجرا گردیده، که نشــان از تمایل به بومی کردن این ســبک در ایــران دارد.نکته در خور توجه این که حتی در بین گرایشــهای جدید نظیر گرایشــهایی که رویکردهای فرمال وشکلی وپلاستیسیته درآنها رویکرد اصلی است ویا گرایشــهای فن آورانه ، ســاختار زدا، فولدینگ ،پرش کیهانی وغیره که غالــب آنها به دلایــل مختلف اقتصادی،فرهنگی، فــن آورانه وغیره از حــد طــرح فراتر نرفته اند، نیــز از توجه به معمــاری تاریخی در توجیه طرح در غالب تفاســیر عرفانی،فلســفی وادبی به فراوانی یاد می گردد. درمجموع گرایش پســت مدرن با طیفهای مختلفــی که در خود دارد، مهــم ترین گرایش در بین معماران این دوره می باشــد. البته توجه به معماری تاریخــی در معماری معاصر ایران مقوله ای اســت متفاوت با پســت مدرنیسم غربی که هم از لحاظ زمانی مقدم بر آن است و هم از جهت محتوایی مســائل متفاوتی را دنبال کرده است. عطف به معماری تاریخی در معماری معاصر ایران از یک رویکرد نمادین آغاز شده و پس از طی مراحل مختلف، نخستین تجربه های خود را در برداشت محتوایی انجام داده اســت.در تحلیل معماری معاصر ایران آنچه محرز است این می باشــدکه هنوز یک مشکل لاینحل وبزرگ در مسیر معماران وجود دارد وآن مسئله ارتباط با تاریخ معماری ایران وبا معماری معاصر جهان می باشــد. مشــکل معماری امروز خیلی تاریخی بــودن یا خیلی غربی بودن نیست.بلکه این است که معماران امروز از هیچکدام از آنها اطلاع دقیقی ندارند.شــناخت ما از هر دو معماری شناختی سطحی وغیرعلمی است.آنچه مهم اســت عمق واصالت برقراری این ارتباط می باشد ونه فقط منبع الهام آن. شاید مطالعات دقیق واختصاصی راجع به هرکدام از این دو، روش برخورد هرکدام با موضوع معماری، شناخت روند طراحی و تولید ساختمان هر کدام اصلی ترین اقدام در این مورد باشد.

ذکر این نکته نیز لازم است که تاثیرپذیری از جریانات معماری غربی در ایــران، به علت دوربودن معماران از منشــا پیدایــش این نظریات و تجربه با واســطه معماران ناشــی از فاصله فرهنگــی و علمی، موجب اغتشــاش مضاعفی در این زمینه گردیده اســت. تبعیت از صور و مبانی ســاختارزدایی و سایر مشتقات پساســاختارگرایی، بدون تامل کافی در نتایج این مکاتب در تولید اثر معماری، و به دور از چشم داشت ضروری به زمینه و بســتر متناظر با آن، به تقلیدی بسیار سطحی منجر شده که

Archive of SID
www.SID.ir

حتی در انتقال پایه های تفکر آن مکاتب برای نخبگان نیز موفق نبوده و نتوانسته نظر منتقدین و صاحبنظران را جلب نماید.

در میان آثار ساخته شده در سه دهه اخیر،گرایش هایی وجود دارد که امکان رشد نوعی معماری متصل با جریانهای جهانی و همچنین منطبق با جامعه ،فرهنگ واقلیم کشور را دارد.این مسیر می باید در جهت توسعه و تکامل رویکردهای معطوف به معماری و فضا و سپس حرکت به سوی یک رویکرد مفهومی از آن دنبال شود. بهره گیری از تجارب انجام شده در این مراحل و مطالعه دقیق آن ها می تواند در این مسیر مفید واقع شود.

پی نوشت ها

۱. ساختار فضایی، فرم وشکل، نوع مصالح و ارتباط با محیط

2. Content analysis

۳. جهت اطلاع از دلایل قرار گرفتن اثر در گروههای مربوطه می توان به رساله دکتری مولف مراجعه کرد،که در آن در ذیل هرکدام از ماتریسها دلایل کدگذاری های مختلف نیز بیان گردیده است.در نمونه فوق پلان سنتی با هشتی‌ها و مفصل بندی‌های سنتی ،چرخش‌های موجود در پلان ، کلاژ سطحی واحجام چرخیده شده و مکعب‌های روی هم قرار گرفته از جمله دلایل قرار گرفتن اثر درگروه مذکور می باشد.(چرخش‌های موجود در پلان از نوع تفکیک شده‌است، یعنی فضاهای تفکیک‌شده،چرخیده اند، در حالی‌که چرخش‌ها و قطرگرایی فضاهای پست‌مدرن به همراه پیوستگی و سیالیتی فضایی می باشد.)

۴. غالبا هرگاه معماران سعی در منطبق کردن آثار خود با محیط داشته اند،از مصالح آجر در نما استفاده کرده اند.بنابراین بروتالیسم آجری حرکت پذیرفته شده در معماری این دوره می باشد.

۵. فرهنگستان‌های ایران، مهندسین مشاور نقش،۱۳۷۵

۶. طرح فرهنگستان های ایران، مهندسین مشاور نقش جهان پارس،۱۳۷۳

۷. خانهٔ دزاشیب، فرامرز شریفی،۱۳۷۸

۸. دفتر نمایندگان مجلس، مهندسین مشاور باوند،۱۳۷۴

۹. بناهایی که از کدهای متنوع برخوردارند،نظیر « A۲- B۵ -C۳- D۲ » یعنی«ساختارفضایی مدرن،شکل وفرم ساختارزدا،مصالح بعد ازمدرن، متضاد با محیط » غالبا آنهایی می باشند که به ایجاد نمودهای سبکی با تقلید صوری در نما پرداخته اند. تعداد این بناها در نمونه های منتخب مورد توجه می باشند. این بدان معنی است که جنجال جاری در معماری عوام پسند کشور یعنی«نما کردن» در معماری های برتر نیز قابل مشاهده می باشد.

۱۰. حرکت گرایشهای معماری از غرب به تهران واز آنجا به سایر نقاط کشور ظاهرا حرکت پذیرفته شده ای است.

فهرست مراجع

– افشار نادری ،کامران، (۱۳۷۵)،‹**معماری امروز ایران ،جستجوی پلی میان شرق وغرب**›، مجله آبادی،شماره ۲۱

– افشار نادری ،کامران، (۱۳۸۶)، ‹**مبانی نظری تاریخ نگاری انتقادی معماری معاصر ایران**›،مجله معماری دیزاین، http://art-architect.persianblog.ir

– تغابنی،علیرضا، (۱۳۸۷)،«رساله دکتری»،**علل ظهورگرایش عوام پسند(کیچ)درمعماری معاصر ایران** ،دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم وتحقیقات

–دی.ویمر،راجرز؛آر.دومینیک،جوزف،(۱۳۸۴)، **تحقیق در رسانه های جمعی**،ترجمه کاووس سید امامی،صدا وسیمای جمهوری اسلامی ایران،مرکز تحقیقات،مطالعات وسنجش برنامه ای،تهران،سروش

– دهباشی،مزین،(۱۳۸۵) ،‹**بررسی فرم ومفهوم آن درمعماری معاصرایران**›،سالهای ۱۳۸۵–۱۳۶۰،مجله آبادی،شماره ۵۲

– حبیب، فرح ؛ حسینی، اکرم، (۱۳۸۹) ،‹**تحلیلی از معماری معاصر ایران در رویارویی با پدیده جهانی شدن**› ،مجله هویت شهر، شماره ۶.

– **نگاهی به مهندسی ساختمان ومعماری معاصر ایران**،(۱۳۷۷)، وزارت مسکن وشهرسازی،معاونت نظام مهندسی و اجرای ساختمان

– مجلات معمار،معماری وشهرسازی،آبادی،معماری وفرهنگ،هنرهای زیبا

Archive of SID
www.SID.ir